

MOLIYA INSTITUTLARIDA KREDIT XIZMATLARINI INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA BARQARORLASHTITISH

Narmamatov Ixtiyor Baxtiyorovich
Axborot texnologiyalari va menejment
universiteti professori v/b,i.f.d (DSc)
narmamatovixtiyor@gmail.com

Doniyorov Otamurod Dustmurod o'g'li
-ATMU.Mafistrant
doniyorov_otamurod@gmail.com

Annotatsiya .Mazkur maqolada tijorat banklarida ishlab chiqarish korxonalarini kreditlash amaliyotini innovatsiyalar asosida такомиллаштириш masalalari yoritiladi. Tadqiqotda kredit portfeli samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar tizimli ravishda tahlil qilingan.Bank xizmatlarini raqamlashtirish va kredit risklarini boshqarishning yangi texnologiyalari alohida o'rganilgan.Kreditlash jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari amaliy misollar asosida ko'rsatib beriladi.Innovatsion scoring-modellar ishlab chiqarish subyektlarining moliyaviy holatini aniqlashda yuqori aniqlik beradi.

Maqolada kredit infratuzilmasini modernizatsiya qilishning institutsional mexanizmlari taklif etiladi.Bank–korxona o'zaro hamkorligining yangi modeli investitsion faollikni oshirishga xizmat qilishi qayd etiladi.Empirik tahlil uchun O'zbekiston tijorat banklarining ochiq ma'lumotlar bazalari asos sifatida tanlangan.Olingan natijalar kreditlash hajmi va sifati o'rtasidagi bog'liqlikni statistik jihatdan tasdiqlaydi.

Raqamli kredit platformalarining joriy etilishi tranzaksion xarajatlarni kamaytirishi aniqlangan.Tadqiqot yakunida amaliy tavsiyalar va innovatsion boshqaruv mexanizmlari ishlab chiqilgan.Natijalar ishlab chiqarish

korxonalariga mo'ljallangan kredit siyosatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. Kreditlash, tijorat banki, innovatsiya, scoring, raqamlashtirish, risk-menejment, kredit portfeli, AI texnologiyasi, investitsiya, modernizatsiya.

Совершенствование практики кредитования производственных предприятий в коммерческих банках на основе инноваций

Нармаматов Ихтиёр Бахтиёрович, и.о. профессор Университета информационных технологий и менеджмента, д.э.н (DSc).

narmamatovixtiyor@gmail.com

Дониёров Отамурод Дустмуродович – Магистрант АТМУ

doniyorov.otamurod@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы совершенствования практики кредитования производственных предприятий в коммерческих банках на основе инноваций. Проведен системный анализ факторов, влияющих на эффективность кредитного портфеля. Особое внимание уделено цифровизации банковских услуг и новым технологиям управления кредитными рисками. Показаны возможности применения искусственного интеллекта в процессе кредитования предприятий.

Инновационные скоринг-модели обеспечивают более точную оценку финансового состояния заемщиков. Предложены институциональные механизмы модернизации кредитной инфраструктуры. Отмечено, что новая модель взаимодействия банка и предприятия способствует росту инвестиционной активности.

Эмпирическая база исследования сформирована на данных коммерческих банков Узбекистана. Полученные результаты подтверждают статистическую взаимосвязь между объемом и качеством кредитования. Установлено, что внедрение цифровых кредитных

платформ снижает транзакционные издержки. По итогам исследования разработаны практические рекомендации и инновационные механизмы управления.

Выводы направлены на улучшение кредитной политики для производственного сектора.

Ключевые слова. Кредитование, коммерческий банк, инновации, скоринг, цифровизация, риск-менеджмент, кредитный портфель, искусственный интеллект, инвестиции, модернизация.

Improving the practice of lending to manufacturing enterprises in commercial banks based on innovations

Narmamatov Ixtiyor Baxtiyorovich, Acting Professor at the University of Information Technologies and Management, Doctor of Economic Sciences (DSc).

narmamatovixtiyor@gmail.com

Doniyorov Otamurod Dustmurod ogli – Master’s student at ATMU

doniyorov.otamurod@gmail.com

Annotation. This article examines the improvement of lending practices for manufacturing enterprises in commercial banks through innovation-based approaches.

A systematic analysis of factors affecting the efficiency of bank credit portfolios is provided. Special emphasis is placed on the digitalization of banking services and advanced credit risk-management technologies. The study demonstrates the application potential of artificial intelligence in enterprise lending. Innovative scoring models offer higher accuracy in assessing the financial condition of borrowers. Institutional mechanisms for modernizing the credit infrastructure are proposed. The new model of bank–enterprise cooperation is shown to enhance investment activity. Empirical analysis is based on open data from commercial banks

of

Uzbekistan.

The results confirm a statistically significant relationship between loan volume and loan quality. Digital credit platforms are found to significantly reduce transaction costs.

The study formulates practical recommendations and innovation-driven management tools. The findings contribute to improving credit policy targeted at manufacturing firms.

Keywords. Lending, commercial bank, innovation, scoring model, digitalization, risk management, credit portfolio, artificial intelligence, investment, modernization.

Asosiy qism. Mamlakat iqtisodiyotining modernizatsiyasi va sanoat salohiyatining kuchayishi ishlab chiqarish korxonalarini moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligiga bevosita bog'liqdir.

Tijorat banklarining kredit siyosati real sektorni qo'llab-quvvatlashda muhim moliyaviy instrument sifatida xizmat qiladi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida kreditlash amaliyoti innovatsion yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqilishni talab etmoqda. Kredit munosabatlarining huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni (05.11.2019 y.) bilan belgilangan bo'lib, unda kreditlashning huquqiy tamoyillari mustahkamlangan.

Mazkur qonun kredit portfelining sifatini oshirish, risklarni boshqarish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun me'yoriy asos yaratadi.

Ishlab chiqarish subyektlarini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lib, bu jarayon tegishli hukumat qarorlari bilan mustahkamlanadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 02.02.2021 yildagi

Qarori kreditlash mexanizmlarini soddalashtirish va moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatini kengaytirishni koʻzda tutadi.

Mazkur qaror kreditlashtirish jarayonlarida raqamli texnologiyalar, elektron axborot almashinuvi va tahliliy vositalardan keng foydalanishni qoʻllab-quvvatlaydi.

Bank tizimining barqarorligini taʼminlash esa Markaziy bank tomonidan ishlab chiqilgan prudensial standartlar yordamida amalga oshiriladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy bankining 24.12.2020 yildagi tartibi kredit risklarini boshqarish, monitoring qilish va kredit sifatini baholashning yagona mexanizmlarini belgilaydi. Mazkur tartib banklarning riskka chidamliligini oshirish va kredit portfeli barqarorligini taʼminlashga qaratilgan.

Shu bilan birga, ishlab chiqarish korxonalarining moliyaviy holatini aniqlashda innovatsion scoring-modellardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli baholash texnologiyalari kredit jarayonlarining shaffofligini oshiradi va qaror qabul qilish tezligini kuchaytiradi. Banklar tomonidan maʼlumotlar bazalarini integratsiya qilish, avtomatlashtirilgan tahlil tizimlarini joriy etish ham kreditlash samaradorligini oshiruvchi muhim omildir.

Zamonaviy sharoitda kredit infratuzilmasini modernizatsiya qilish ishlab chiqarish sektorining investitsion faolligini qoʻllab-quvvatlash uchun zarurdir. Kreditlash amaliyotini innovatsiyalar bilan uygʻunlashtirish bank tizimining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot tijorat banklarida

ishlab chiqarish korxonalarini kreditlash jarayonlarini takomillashtirishning innovatsion mexanizmlarini o'rganishga qaratilgan.

Natijalar iqtisodiy o'sishni tezlashtirishga xizmat qiluvchi kredit siyosatini shakllantirishda ilmiy-amaliy asoslar beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot metodologiyasi tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini innovatsion yondashuvlar asosida o'rganishga qaratilgan bo'lib, avvalo iqtisodiy tahlilning klassik va zamonaviy nazariyalariga tayanadi.

Kredit munosabatlarining makro va mikro darajadagi ta'sirini baholashda o'zbek olimi A. Vahobovning bank tizimi barqarorligi haqidagi ilmiy qarashlari asos sifatida qo'llanildi. Tijorat banklari faoliyatining institutsional mexanizmlarini ochib berishda Sh. Abdullayevning moliyaviy boshqaruv bo'yicha yondashuvlari metodik asos bo'lib xizmat qildi.

Korxonalar kreditga bo'lgan ehtiyojini tahlil qilishda Q. Haydarovning sanoat subyektlarining moliyaviy muammolari borasidagi fikrlari qo'llanildi.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston bank tizimida 2020–2024 yillar davomida kreditlash faoliyatining dinamikasi real sektor, xususan, ishlab chiqarish korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash jarayonlari bilan chambarchas bog'liq holda shakllandi. Mazkur davrda kredit portfeli hajmining barqaror o'sishi, muammoli kreditlar ulushining nazorat ostida ushlab turilishi hamda investitsiya kreditlarining ulushidagi o'zgarishlar butun tizimdagi modernizatsiya jarayonlarini aks ettirdi. COVID-19 pandemiyasi davrida kreditlash faolligining qisqa muddatli pasayishi kuzatilgan bo'lsa-da, 2021-yildan boshlab tijorat banklarida real sektorni qo'llab-quvvatlovchi kreditlar hajmi tiklana boshladi va o'sish tendensiyasi davom etdi.

Pandemiya bosqichidan keyingi tiklanish jarayonida banklar tomonidan sanoat korxonalarini kreditlashda risk-menejment, monitoring va tahliliy yondashuvlar kuchaytirildi. 2022–2024 yillar davomida kredit portfeli tarkibida investitsiya kreditlari, aylanma mablag‘ kreditlari va modernizatsiya-loyihalari uchun mo‘ljallangan kreditlarning ulushi oshgani kuzatildi. Bu jarayon ishlab chiqarishning texnologik yangilanishi va korxonalar raqobatbardoshligini ta‘minlash bo‘yicha davlat strategiyasi bilan hamohang ravishda rivojlandi.

Bank tizimi kesimida muammoli kreditlar (NPL) ulushi 2020-yilda iqtisodiy sharoitlar ta‘siri ostida bir oz oshgan bo‘lsa-da, keyingi yillarda qat‘iy prudensial talablar, monitoring tizimlari va ehtiyot choralari kuchaytirish orqali barqaror kamayish tendensiyasiga qaytdi. Shu bilan birga, korxonalarni baholash jarayonlarida raqamli scoring-modellar, avtomatlashtirilgan risk tahlili tizimlari va Markaziy bank tomonidan bosqichma-bosqich joriy etilgan kredit axborotlari almashinuvi mexanizmlari kredit sifati yaxshilanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi.

Ишлаб чиқариш корхоналарини кредитлаш амалиётини инновациялар асосида такомиллаштириш борасида хориж банкларида бой ижобий тажриба тўпланган бўлиб, уни ўрганиш ва умумлаштириш республикамиз банклари учун муҳим амалий аҳамият касб этади.

1.1-жадвал

Deutsche bank активлари, кредитларининг миқдори ва даражаси¹

Кўрсаткичлар	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Активлар	13	12	13	13	13	13	13
р	48,1	97,7	25,3	24,0	36,8	12,3	87,2
Брутто кредитлар	40	42	42	47	48	47	47
	0,3	9,8	7,0	1,3	3,7	3,7	8,9

Кредитла ринг брутто активларга нисбатан даражаси	29, 7	33, 1	32, 2	35, 6	36, 2	36, 1	34, 5
---	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

Жадвал муаллиф томонидан Deutsche Bankнинг йиллик
ҳисоботлари маълумотлари асосида тузилган

1.1-жадвал маълумотлари кўрсатдики, Deutsche Bank активларининг микдори 2024 йилда 2018 йилга нисбатан юқори сурътда ўсган. Бу эса, мазкур даврда брутто кредитлар микдорининг юқори суръатда ўсганлиги билан изоҳланади ва банкнинг кредит операцияларини ривожлантириш нуқтаи-назаридан ижобий ҳолат ҳисобланади.

1.1-жадвал маълумотлари кўрсатдики, Deutsche Bank активларининг умумий ҳажмида кредитларнинг салмоғи 2018-2022 йилларда ошиш тенденциясига эга бўлган. Бунинг устига, мазкур кўрсаткичнинг даражаси 2024 йилда 2018 йилга нисбатан юқори суръатда ошган. Ушбу ҳолатлар Deutsche Bankнинг кредит операцияларини ривожлантириш нуқтаи-назаридан ижобий ҳолат ҳисобланади.

1.2-жадвал маълумотлари кўрсатдики BNP Paribas bankи активларининг микдори 2018-2022 йилларда ўсиш тенденциясига эга бўлган. Бунинг устига, активларнинг микдори 2024 йилда 2018 йилга нисбатан юқори суръатда ўсган. Бу эса, BNP Paribas bank кредитларининг мазкур даврда ўсиш тенденциясига эга бўлганлиги билан изоҳланади.

1.2-жадвал

BNP Paribas bank активлари, кредитларининг микдори ва даражаси²

Кўрсаткичлар	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Активлар	2040,8	2164,7	2488,5	2634,4	2666,4	2591,5	2704,9
Брутто кредитлар	785,427	827,469	828,515	835,751	889,636	883,535	1047,116
Кредитларнинг брутто активларга нисбатан даражаси	38,5	38,2	33,3	31,7	33,4	34,1	38,7

Жадвал муаллиф томонидан Deutsche Bankнинг йиллик ҳисоботлари маълумотлари асосида тузилган

1.2-жадвал маълумотлари кўрсатдики BNP Paribas банки активларининг умумий ҳажмида кредитларнинг салмоғи 2019-2021 йилларда пасайиш тенденциясига эга бўлган. Бу эса мазкур даврда қимматли қоғозларга қилинган инвестицияларнинг брутто активлар ҳажмидаги салмоғини ошиш тенденциясига эга бўлганлиги билан изоҳланади.

Халқаро амалиётда Germaniyaning **KfW Bankengruppe** модели sanoat korxonalarini kreditlashda eng muvaffaqiyatli mexanizmlardan biri sifatida ko‘riladi. KfW kredit portfeli tarkibida ham pandemiya davrida qisqa muddatli pasayish kuzatilgan bo‘lsada, 2021–2024 yillarda sanoat va innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash kreditlari barqaror oshib bordi. Bank tomonidan qo‘llanilgan risklarni diversifikatsiya qilish yondashuvlari, davlat bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan kafillik mexanizmlari va raqamli kredit baholash tizimlari kredit sifatini saqlashda muhim omil bo‘ldi.

O'zbekiston bank tizimidagi trendlar bilan taqqoslaganda, KfW tajribasi shuni ko'rsatadiki:

investitsiya kreditlarining barqaror o'sishi real sektorni tiklashning asosiy ko'rinishi hisoblanadi;

muammoli kreditlar ulushini pasaytirishda raqamli risk-modellar va avtomatlashtirilgan baholash tizimlari muhim rol o'ynaydi;

sanoat kreditlari hajmining oshishi iqtisodiy o'sish va modernizatsiya dasturlari bilan bevosita bog'liq bo'ladi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2020–2024 yillarda O'zbekiston bank tizimida kreditlash jarayonlari izchil modernizatsiya qilingan va real sektorni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari bosqichma-bosqich takomillashgan. Investitsiya kreditlari ulushining ortishi, muammoli kreditlar ulushining kamayishi va kredit portfeli sifatining yaxshilanishi sanoat korxonalarini moliyalashtirish strategiyasining samaradorligini tasdiqlaydi. Xorij banki — KfW misolida ko'rilganidek, kredit sifatini oshirishda texnologik innovatsiyalar, ma'lumotlar tahlili va davlat-bank hamkorligi muhim o'rin tutadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston bank tizimida 2020–2024 yillarda kreditlash amaliyoti barqaror o'sish va modernizatsiya tendensiyalarini namoyon etdi. Investitsiya kreditlari ulushining oshishi real sektor va ishlab chiqarish korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashda muhim omil bo'ldi. Muammoli kreditlar ulushining kamayishi bank tizimining risk-menejment tizimi va monitoring mexanizmlarining samaradorligini tasdiqlaydi.

Raqamli scoring-modellar va avtomatlashtirilgan kredit tahlili tizimlari kredit qarorlarining aniqligi va tezligini oshirishga xizmat qildi.

Shuningdek, Markaziy bank tomonidan joriy etilgan prudensial standartlar kredit

sifatini nazorat qilishda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ldi. Tijorat banklari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari zamonaviy yondashuvlar orqali kuchaytirildi. Xorijiy banklar tajribasi (masalan, KfW) shuni ko'rsatadiki, davlat-bank hamkorligi va raqamli kredit baholash tizimlari kredit sifatini yaxshilashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Bank tizimida kredit infratuzilmasini modernizatsiya qilish korxonalarining investitsion faolligini oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion yondashuvlar, jumladan, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili korxonalarining moliyaviy barqarorligini baholashda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Kredit portfeli tarkibida sanoat va ishlab chiqarish loyihalari uchun ajratilgan mablag'lar ulushi ortishi iqtisodiy o'sishning strategik indikatoridir. Bundan tashqari, kreditlashning optimallashtirilgan modeli bank resurslaridan samarali foydalanish va moliyaviy risklarni minimallashtirish imkonini beradi. Innovatsion kreditlash mexanizmlari korxonalarining texnologik yangilanishini rag'batlantiradi.

Shu bilan birga, bank tizimi uchun raqamli transformatsiya nafaqat xizmat sifatini oshiradi, balki kredit monitoringini kuchaytiradi. Tadqiqot metodologiyasi o'zbek va xorijiy mualliflarning ilmiy qarashlarini uyg'unlashtirish orqali amaliy va nazariy asos yaratdi. Tahliliy bo'lim natijalari kredit portfeli o'sishining izchil tendensiyasini va muammoli kreditlar ulushining pasayishini ko'rsatdi.

Innovatsion yondashuvlar joriy etiladigan kredit siyosatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Banklar va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish raqamli va boshqaruv jihatidan kreditlashning optimal modelini shakllantiradi. Mazkur tadqiqot natijalari ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi, bu esa iqtisodiy rivojlanish va sanoat modernizatsiyasini qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida ishlab chiqarish korxonalarini kreditlashni innovatsiyalar asosida takomillashtirish mamlakat iqtisodiyotining

barqaror o'sishiga va bank tizimi samaradorligining oshishiga bevosita hissa qo'shadi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-iyuldagi "Xizmatlar sohasi rivojini qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 12-fevraldagi qarori "Xizmatlar sohasi sub'ektlarining barqarorligini oshirish choralari".
3. Markaziy Bank reglamentlari va statistik ma'lumotlari, 2020–2024 yillar, Toshkent.
4. Abdullayev Sh., "Xizmatlar sohasi va iqtisodiy barqarorlik", Toshkent, 2021.
5. Karimova D., "Turizm va IT xizmatlarining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri", Toshkent, 2022.
6. Faiziev H.A., "Bank sektorining iqtisodiy barqarorlikdagi roli", Tashkent State University of Economics, 2020.
7. World Bank, "Uzbekistan Service Sector Review", 2021.
8. IMF, "Uzbekistan: Economic Outlook and Service Sector Analysis", 2022.
9. OECD, "Service Sector Development in Emerging Economies", Paris, 2020.
10. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), "Investment Opportunities in Uzbekistan's Service Sector", London, 2021.
11. United Nations Development Programme (UNDP), "Sustainable Economic Development in Central Asia", 2022.
12. Xorijiy tajriba asosida xizmatlar sohasida barqarorlikni ta'minlash bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami, 2019–2023.

13. <https://www.stat.uz>
14. <https://www.worldbank.org/uz>